

POMOCNIK RODZICÓW... Seria publikacji

Departament Oświaty Stanu Maryland publikuje serię broszur zatytułowanych POMOCNIK RODZICÓW, w których przedstawia różne obszary rozwoju dzieci.

- CZĘŚĆ 1, Pomocnik rodziców: **INFORMACJE OGÓLNE**
- CZĘŚĆ 2, Pomocnik rodziców: **KOMUNIKACJA**
- CZĘŚĆ 3, Pomocnik rodziców: **PERCEPCJA**
- CZĘŚĆ 4, Pomocnik rodziców: **SOCJALIZACJA**
- CZĘŚĆ 5, Pomocnik rodziców: **ROZWÓJ MOTORYCZNY**

W kwestiach dotyczących części lub całej serii POMOCNIKA RODZICÓW prosimy o kontakt z Maryland State Department of Education, Division of Special Education/Early Intervention Services, Early Childhood Intervention and Education Branch, 200 W. Baltimore Street, 9th floor, Baltimore, MD 21201; tel.: 410-767-0261; tel. bezpłatny: 1-800-535-0182; faks: 410-333-8165.

PARENT HELPER (POMOCNIK RODZICÓW) – copyright 2000 Departament Oświaty Stanu Maryland. Zapożyczono z Podręcznika Zasobów Departamentu Oświaty Stanu Maryland: Dzieci niepełnosprawne w wieku do lat 5, 1980, 1982. Wszystkie prawa zastrzeżone.

Spis treści

Wprowadzenie	2
Wzorce rozwojowe	3
Kamienie milowe rozwoju dziecka.....	3
Proces odkrywania	9
Możesz pomóc dziecku w nauce.....	10
Pierwsze środowisko nauki dziecka.....	10
Proponowane zajęcia –	
Dla niemowląt.....	11
Dla dzieci gotowych do odkrywania	11
Dla dzieci gotowych do używania rąk.....	11
Pobudzanie rozwoju dziecka	13
Nauczanie – przykładowe czynności	14

Wprowadzenie **Seria publikacji: POMOCNIK RODZICÓW**

Jako rodzic pełnisz rolę najważniejszej dorosłej osoby w życiu swojego dziecka. Na długo przed osiągnięciem wieku szkolnego, dziecko będzie się od ciebie uczyć poprzez obserwację twojego zachowania, zabawę z tobą oraz twoją opiekę.

Seria publikacji POMOCNIK RODZICÓW ma za zadanie pomóc ci we wspieraniu dziecka w okresie jego wzrostu i rozwoju od momentu urodzenia do chwili ukończenia piątego roku życia. Każda część zawiera tabelę „Kamienie milowe rozwoju dziecka”, która pozwoli ci oceniać rozwój swojego dziecka na kolejnych etapach. Każda z części przedstawia zadania i propozycje, które będą wsparciem i zachętą dla rozwijania umiejętności dziecka, uczenia się i odkrywania. Prezentuje także możliwości budowania partnerskich relacji z instytucjami zajmującymi się edukacją i opieką nad małymi dziećmi, których celem jest umożliwienie dziecku spełnienia jego potencjału.

Wiele propozycji zawartych w POMOCNIKU RODZICÓW pochodzi bezpośrednio od rodziców. Źródłem innych jest praktyka instytucji edukacyjnych i opiekuńczych. Chociaż sugerujemy podjęcie kroków na każdym poziomie rozwoju dziecka w przedstawionym porządku, to możliwe, że dla zaspokojenia indywidualnych potrzeb dziecka konieczna będzie modyfikacja niektórych z nich.

Jesteś pierwszym nauczycielem swojego dziecka. Mamy nadzieję, że wykorzystując informacje zawarte w POMOCNIKU RODZICÓW nauczysz się obserwować swoje dziecko z zupełnie nowej perspektywy i będziesz dla niego cennym wsparciem w odkrywaniu świata.

Odtąd dotąd... Typowe wzorce rozwojowe małych dzieci

W procesie rozwoju każda wyuczona umiejętność staje się podstawą dla następnej nowej umiejętności. W wieku trzech miesięcy dziecko może leżeć na plecach i wymachiwać nogami. W wieku dziewięciu miesięcy to samo dziecko może czolgać się na brzuszku po podłodze. A zanim skończy dwa lata może, nie przewracając się, przebiec całą długość pokoju.

Wszystkie te czynności – wymachiwanie, czolganie i bieganie możliwe są dzięki rozwojowi dużej motoryki, jednego z obszarów rozwoju w tabeli „**Kamienie milowe rozwoju dziecka**”, przedstawionej w niniejszym POMOCNIKU RODZICÓW.

Percepcja: poznawanie, myślenie, świadomość

Komunikacja: posługiwanie się językiem

Duża motoryka: rozwój dużych mięśni

Mała motoryka: rozwój małych mięśni

Zaradność: samodzielne wykonywanie czynności

Rozwój społeczny: świadomość siebie, reakcje na innych

Tabela „**Kamienie milowe rozwoju dziecka**” określa typowe wzory wzrostu i rozwoju małych dzieci. Obserwując swoje dziecko, musisz pamiętać, że każde dziecko jest inne. Dlatego nie dziw się, że twoje dziecko rozwija się w innym tempie niż przewiduje tabela.

Percepcja

- Dziecko patrzy na przedmiot lub osobę
- Wodzi wzrokiem za ruchem ręki
- Reaguje pozytywnie na znajome dźwięki
- Reaguje na nowe dźwięki ruchem lub głosem

Komunikacja

- Dziecko wydaje krótkie, gardłowe dźwięki
- Gaworzy ekspresywnie, wokalizuje
- Uśmiecha się, słysząc głos matki
- Reaguje dźwiękiem na znajomą osobę

Duża motoryka

- Dziecko przekręca się z boku na plecy
- W pozycji pionowej trzyma głowę prosto
- Macha rękami i nogami, leżąc na plecach
- Przekręca głowę w różne strony, leżąc na brzuchu lub plecach

Zaradność

- Obserwuje ruch własnych rąk
- Spogląda na różne przedmioty
- Chwyta przedmiot umieszczony w jego ręce
- Wodzi wzrokiem za ruchem w górę, w dół oraz w poprzek

Rozwój społeczny

- Dziecko milknie po wzięciu go na ręce
- Lubi laskotanie i pieszczoty
- Aktywność fizyczna sprawia mu przyjemność
- Utrzymuje krótki kontakt wzrokowy w czasie karmienia
- Uśmiecha się spontanicznie lub w reakcji na znajomy uśmiech, głos, dotyk

0

do

3

mie-
sięcy

Kamienie milowe rozwoju dziecka

Percepcja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko rozpoznaje swoją mamę • Gaworzy • Powtarza czynności związane z przedmiotami • Znajduje częściowo schowane przedmioty • Przygląda się dłoni i przedmiotowi w momencie chwytania go • Wykonuje ruchy lub wydaje dźwięki w celu kontynuowania zabawy 	3 do	<ul style="list-style-type: none"> • Reaguje na swoje imię • Odnajduje częściowo schowaną zabawkę • Naśladuje proste, znajome gesty, np. wymachuje zabawką • Poszukuje przedmiotu, który straciło z pola widzenia
Komunikacja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko płacze w sposób odpowiedni dla danego bodźca • Przekręca głowę w celu zlokalizowania źródła dźwięku lub głosu • Wokalizuje dźwięki, zaczyna paplać • Reaguje na głos dźwiękiem lub ruchem 	 6 	<ul style="list-style-type: none"> • Uśmiecha się, słysząc głos matki • Gaworzy ekspresywnie, wokalizuje • Wydaje krótkie gardłowe dźwięki • Reaguje dźwiękiem na znajomą osobę
Duża motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko przekręca się z brzucha na plecy • Sięga po stopy i wkłada je do ust • Podnosi się, dźwiga głowę i klatkę piersiową • Prostuje biodra, podnosi nogi, leżąc na brzuchu • Stara się usiąść; siada na chwilę samo 	mie- sięcy 	<ul style="list-style-type: none"> • Podnosi głowę, leżąc na plecach • Przekręca się z pleców na brzuch • Utrzymuje ciężar ciała w pozycji wyprostowanej • Siedzi bez pomocy i sięga po zabawki • Utrzymuje równowagę na rękach i kolanach • Czołga się po podłodze do przodu na brzuchu
Mała motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko uderza przedmiotami w czasie zabawy • Wykorzystuje palce i dłoń do trzymania przedmiotów • Trzyma przedmioty bezpośrednio przed sobą, obiema rękami 	6 	<ul style="list-style-type: none"> • Klaszcze • Trzyma jeden klocek, jednocześnie biorąc drugi • Porusza nadgarstkiem, aby obrócić zabawkę lub przedmiot • Chwyta, używając kciuka i palca wskazującego • Przekłada przedmioty z jednej ręki do drugiej
Zaradność	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko je, karmione łyżką • Sięga po butelkę i trzyma ją • Wykazuje wzmożoną aktywność w oczekiwaniu na karmienie 	do 9	<ul style="list-style-type: none"> • Bawi się jedzeniem trzymanym w ręce • Zaczyna żuć • Sięga po butelkę i trzyma ją • Z pomocą pije z kubka • Trzyma, gryzie i żuje miękkie pokarmy
Rozwój społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko zauważa obcych • Lubi zabawy fizyczne • Często głośno się śmieje • Wyraża zadowolenie lub jego brak • Zbliża się do odbicia w lustrze • Płacze pozostawione samo sobie lub położone na łóżku • Jest czujne w obcych miejscach 	 mie- sięcy 	<ul style="list-style-type: none"> • Bawi się w zabawy, np. w „chowanego” • Reaguje żywo na swoje odbicie w lustrze • Bawi się samo przez krótki czas • Wyraża zadowolenie, gdy może się bawić • Wyraża niezadowolenie, gdy zabrane zostają znajome mu przedmioty • Rozumie sygnały społeczne, takie jak uśmiechy czy ton głosu i reaguje na nie

Wiek od 3 do 9 miesięcy

<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko gra w proste gry, takie jak gra w „koci koci łapci” • Reaguje na widoczne zabawki czy przedmioty lub bawi się nimi • Przemieszcza się, aby sięgnąć po żądany przedmiot • Przygląda się obrazkom w książkach • Dotyka przedmiotów lub osób dorosłych w celu wywołania reakcji 	<p>9</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Umieszcza w tablicy jeden klocek o odpowiednim kształcie • Używa narzędzi, takich jak patyk w celu chwycenia przedmiotów • Rozpoznaje kształty w układance • Naśladuje nieznanym sobie dźwięki i gesty • Naśladuje co najmniej jedną minę • Wskazuje na nazwy lub żądany przedmiot 	<p>Percepcja</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko bawi się w „koci koci łapci”; macha na do widzenia • Naśladuje kasłanie, kłaskanie, oblizywanie się • Przestaje wykonywać czynności, słysząc „nie” • Powtarza słowa dorosłych • Rozumie kilka słów i gestów • Posługuje się żargonem lub monologiem niemającym znaczenia • Naśladuje nowe słowa 	<p>do</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kręci głową na znak przeczenia • Używa pierwszych spontanicznych słów • Używa jednego słowa, aby wyrazić daną ideę, np. „mleko” • Spełnia proste polecenia • Wykonuje czynności na żądanie 	<p>Komunikacja</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko czolga się do przodu na rękach i kolanach • Próbuje wstać, opierając się o stabilne przedmioty • Siada ze stania z pomocą, a potem samodzielnie • Chodzi, przytrzymując się mebli • Chodzi ze wsparciem • Puszczając przedmioty i stoi samodzielnie 	<p>12</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wspina się po schodach • Chodzi bez podtrzymywania się mebli • Schodzi po schodach tyłem, na czworaka • Stoi samo na środku pokoju • Chodzi do tyłu i na boki • Wspina się po schodach podtrzymywane za jedną rękę • Samo wstaje do pozycji stojącej 	<p>Duża motoryka</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko używa samego palca wskazującego • Maże po papierze ołówkiem lub kredką • Chwyta przedmioty palcem i kciukiem • Pokazuje przedmioty palcem wskazującym • Uderza łyżką lub kubkiem 	<p>mie- sięcy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wkłada klocki do pojemnika • Wykorzystuje obie ręce do wykonania jednej czynności • Trzyma kredkę i bałagan na papierze • Układa klocki jeden na drugim • Buduje wieżę z trzech lub czterech klocków 	<p>Mała motoryka</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko przestaje się ślinić • Zlizuje jedzenie ze sztućców lub z buzi • Zjada część posiłku, używając do tego palców • Zostaje zwykle odstawione od piersi lub butelki • Pije z kubka, rozlewając płyn 	<p>12</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podnosi kubek i pije • Je łyżką i nie bałagani zbyttnio • Zdejmuje niektóre ubrania na żądanie • Pomaga w ubieraniu, poruszając kończynami • Sygnalizuje konieczność wymiany pieluchy 	<p>Zaradność</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Śmieje się głośno w czasie zabawy z dorosłymi • Reaguje na zmiany nastroju dorosłych • Reaguje chwilowo na „nie” • Pokazuje swoje preferencje dotyczące zabawek 	<p>do</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmuje samodzielnie niektóre decyzje • Powtarza czynności, które wywołały śmiech • Okazuje miłość, odwzajemniając pocałunek lub uścisk • Manifestuje określone emocje, takie jak strach, radość czy złość 	<p>18</p>	
				

Wiek od 9 do 18 miesięcy

Kamienie milowe rozwoju dziecka

Percepcja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko umieszcza w tablicy trzy klocki o odpowiednim kształcie • Identyfikuje części swojego ciała • Interesuje się wierszykami • Na żądanie wskazuje obrazki w książce • Naśladuje dźwięki, słowa lub ruchy ciała • Odnajduje przedmioty na podstawie pośrednich wskazówek wizualnych • Samo wprawia przedmioty w ruch 	18 do	<ul style="list-style-type: none"> • Umieszcza w tablicy pięć klocków o odpowiednim kształcie • Łączy ze sobą znajome przedmioty • Lubi słuchać krótkich historyjek i opisuje proste obrazki z książek • Manifestuje poczucie własności, używając wyrażeń „to moje” czy „moja zabawka” • Rozpoznaje swoje odbicie w lustrze
Komunikacja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko zwraca się do siebie po imieniu • Używa dwóch słów, aby opisać czynności • Przestrzega instrukcji słownych • Używa wyrażeń wskazujących na posiadanie, złożonych z dwóch słów, np. „Tata samochód” • Używa jednego słowa do opisanie wielu podobnych przedmiotów 	24 mie- sięcy	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza się w śpiewanie piosenek i recytację wierszyków • Używa własnego imienia; umie powiedzieć jak ma na imię i nazwisko • Używa wyrażeń złożonych z trzech słów • Poprawnie używa słowa „nie” • Zadaje pytania, używając odpowiedniej intonacji • Wykonuje polecenia dwustopniowe • Używa regularnej liczby mnogiej
Duża motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko z pomocą schodzi po schodach • Skacze w miejscu • Popycha/przyciąga lekki przedmiot • Siedzi samo na małym krzeselku • Przebiega długość pokoju bez upadku • Staje na chwilę na jednej nodze • Wstając, podnosi z podłogi zabawkę 	 24 mie- sięcy	<ul style="list-style-type: none"> • Wchodzi i schodzi po schodach, trzymając się poręczy • Biega, skacze i kopie piłkę bez pomocy • Rzuca piłkę nad głowę • Jeździ rowerkiem trójkołowym i używa pedałów • Utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze <ul style="list-style-type: none"> • Z pomocą wchodzi po schodach, stawiając nogi naprzemiennie
Mała motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko naśladuje pionowe ruchy kredką • Umieszcza w tablicy trzy klocki odpowiedniego kształtu • Buduje wieżę z czterech klocków • Przewraca pojedyncze kartki w książce • Bawi się przedmiotem, wykorzystując tylko palce i kciuk 	24 do	<ul style="list-style-type: none"> • Nawleka trzy lub cztery paciorki • Buduje wieżę z dziewięciu klocków • Zaczyna poprawnie trzymać kredkę • Naśladuje rysowanie kresek pionowych i poziomych • Wycina lub robi małe nacięcia przy pomocy tępych nożyczek • Układa układankę z co najmniej pięciu części
Zaradność	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko zapina i rozpiną duży zamek błyskawiczny • Próbuje zakładać buty • Zdejmuje bez pomocy wszystkie ubrania • Próbuje odkładać na miejsce znajome przedmioty • Rozpakowuje jedzenie, np. ciastka • Przestaje być aktywne na czas drzemki 	36 do	<ul style="list-style-type: none"> • Bierze sobie swój napój • Je łyżką; zaczyna używać widelca • Korzysta z toalety z pomocą i nielicznymi wypadkami • Zakłada proste części garderoby, jak czapka, spodnie, buty czy skarpetki, następnie wszystkie ubrania, ale nie zapina guzików • Z pomocą myje i wyciera ręce • Z pomocą szczotkuje zęby
Rozwój społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Placze przez chwilę, gdy rodzic jest nieobecny • Bawi się samo przez coraz dłuższy czas • Lubi towarzyszyć dorosłym w czasie spaceru • Pokazuje intensywne pozytywne i negatywne reakcje • Łatwo się denerwuje • W działaniach manifestuje dumę • Zwraca uwagę na inne dzieci 	 mie- sięcy 	<ul style="list-style-type: none"> • Zmienia nastrój w reakcji na nastroje innych • Bawi się lub pracuje samo, jeżeli niedaleko są inne dzieci • Jest inicjatorem zabaw; gra w proste gry; próbuje odwracać role • Uwielbia zabawę z innymi w udawanie • Domaga się, aby czytano mu określone historie • Unika niebezpiecznych sytuacji

Wiek od 18 do 36 miesięcy

Kamienie milowe rozwoju dzieci

<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko zna dwa lub trzy kolory • Rozumie, co to znaczy mały/duży, szybki/wolny • Potrafi opowiedzieć prostą historię • Łączy obrazki przedstawiające podobne przedmioty • Liczy do trzech • Rozumie koncepcję rozmiaru, wagi oraz długości 	<p>36</p> <p>★</p> <p>do</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zna swój wiek • Odróżnia dzień od nocy • Potrafi pokazać i nazwać cztery główne kolory • Umie policzyć dziesięć przedmiotów • Układa obrazki w kolejności chronologicznej • Odpowiada na pytania dotyczące czytanej historii • Umie nazwać z pamięci trzy przedmioty 	<p>Percepcja</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Przeważnie dziecko posługuje się całymi zdaniami • Zadaje pytania zaczynające się od słów: „kto”, „co” i „gdzie” • Używa poprawnie wyrażen wskazujących na posiadanie, np. „Samochód mamusi” • Używa regularnych form czasu przeszłego, przymków, takich jak: „w”, „na” i „pod” • Używa normalnej intonacji i natężenia głosu; potrafi szeptać 	<p>♥</p> <p>48</p> <p>★</p> <p>mie-</p> <p>sięcy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Domaga się słownie zwrócenia na nie uwagi • Wykonuje serię trzech różnych poleceń • Regularnie używa zaimków, np. „on”, „ona” • Regularnie używa zaimków dzierżawczych, takich jak „mój” • Używa skróconych form przeczących, jak: „can't” czy „don't” • Używa kilku przysłówków • Używa form czasu przyszłego 	<p>Komunikacja</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko łapie odbitą piłkę • Skacze do przodu i nie przewraca się • Rzuca piłkę nad głową • Wspina się na szczyt wzniesienia i zjeżdża • Schodzi po schodach bez pomocy, stawiając stopy naprzemiennie 	<p>♥</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Galopuje • Kopie toczącą się piłkę w kierunku celu • Skacze raz na jednej, raz na drugiej nodze • Podskakuje na jednej nodze • Łapie rzuconą piłkę • Przejdzie na palcach odległość 10 stóp 	<p>Duża motoryka</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko nawleka luźno paciorki • Przerysowuje koło • Tnie wzdłuż linii, wykonując ciągły ruch otwierający i zamykający • Sznuruje buty, niekoniecznie zawsze tak samo • Składa przedmioty, co wymaga precyzyjnej pracy mięśni 	<p>48</p> <p>★</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rysuje obrazek • Rysuje postacie składające się z kresek • Pokazuje, którą ręką woli się posługiwać • Przerysowuje kształty (kółko, kwadrat, trójkąt, prostokąt) z przykładu • Wycina kółka i inne proste kształty 	<p>Mała motoryka</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko wyciera rozlany płyn • Używa widelca do jedzenia • Dobrze radzi sobie z obsługą toalety • Na polecenie umie się całkowicie ubrać • Zapina i odpina większe guziki • Samo myje i wyciera ręce • Czyści zęby z pomocą słowną 	<p>do</p> <p>♥</p> <p>60</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samo wyciera nos • Radzi sobie samo przy stole, nie wylewając jedzenia z miski • Umie jeść z użyciem łyżki i widelca • Nie moczy się w nocy • Rozróżnia przód i tył ubrań • Bawi się na dworze pod okresowym nadzorem • Umie powiesić kurtkę na wieszaku 	<p>Zaradność</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko rozpoczyna zabawę w grupie i zostaje, aby się bawić • Poproszone, dzieli się zabawkami • Wykonuje proste polecenia • Bawi się wspólnie z innymi dziećmi • Świadomie identyfikuje się z rodzicami • Okazuje współczucie i zmartwienie w odpowiednich sytuacjach • Lubi pomagać i uczestniczyć 	<p>★</p> <p>mie-</p> <p>sięcy</p> <p>♥</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Domaga się uwagi dla swoich działań • Używa wyrażen grzecznościowych: „proszę”, „dziękuję”, podnosi rękę i ustawia się w rzędzie • Woli przebywać z rówieśnikami niż z dorosłymi • Mówi o rodzinie • Kontroluje emocje i wyraża je w sposób właściwy 	<p>Rozwój społeczny</p>

Wiek od 36 do 60 miesięcy

Percepcja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko przyporządkowuje kolejne przedmioty do liczebników od 1 do 10 • Wykonuje we właściwej kolejności do pięciu codziennych czynności • Powtarza krótką historię • Umie podać swój adres • Odróżnia stronę prawą od lewej 	Wiek powyżej 60
Komunikacja	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko opowiada historię, opisując obrazki • Pyta o znaczenie słów abstrakcyjnych • Mówi płynnie i poprawnie, ale wciąż myli „s”, „f ” i „th” 	 miesiące
Duża motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko skacze na skakance • Jeździ na rolkach • Może pokonać, skacząc na jednej nodze, dystans dwóch do trzech jardów • Skoczy na palce z podestu • Biega, wyrzucając ramiona w kierunku przeciwnym do kierunku stóp 	
Mała motoryka	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko pisze wielkie litery oraz proste słowa, często przekręcając litery • Używa rąk we właściwy sposób w czasie wycinania czy pisania • Sznuruje swoje buty • Potrafi napisać cyfry od 1 do 5 	
Zaradność	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko szczotkuje i czesze swoje włosy bez pomocy • Odkłada zabawki do pudełka • Ubiera się i rozbiera bez pomocy • Przechodzi bezpiecznie przez ulicę 	
Rozwój społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Dziecko pociesza zmartwionego kolegę • Planuje i buduje konstruktywnie • Rozumie potrzebę ustanawiania zasad i uczciwego postępowania • Kojarzy godzinę z planem dnia 	

Dla dzieci z niepełnosprawnością... Do postępu długą drogą

Jeżeli stwierdzisz, że twoje niemowlę czy małe dziecko ma trudności z pokonaniem któregośkolwiek etapu rozwoju, masz do dyspozycji pomoc wczesnej interwencji oraz pomoc przedszkolną. Pomoc taka ma na celu zwiększanie potencjału dziecka w zakresie jego wzrostu i rozwoju zanim osiągnie ono wiek szkolny.

Wszelkie informacje na temat wczesnej interwencji oraz pomocy przedszkolnej uzyskać można w Wydziale Nauczania Specjalnego/Służby Wczesnej Interwencji w Departamencie Oświaty Stanu Maryland.

Należy pamiętać, że chociaż wszystkie dzieci wymagają cierpliwości i wsparcia w rozwoju i nauce, to w przypadku dzieci z niepełnosprawnością konieczne może być okazanie im znacznie większej uwagi. Rodzice, nauczyciele, terapeuci i inne zaangażowane osoby muszą współpracować jako zespół, aby zapewnić miłość i wsparcie potrzebne dziecku przez cały okres jego nauki.

Proces odkrywania...

Jak uczą się dzieci?

Poszukiwanie

Dzieci poznają świat w drodze poszukiwań. Przemieszczają się, poszukując i odkrywając nowe twarze, miejsca i rzeczy.

Dotykanie, smakowanie, wąchanie, słuchanie, patrzenie

Dzieci doświadczają zjawisk świata poprzez swoje zmysły. Wyczuwają woń wanilii, smakują słone krakersy, dotykają miękkiego kociaka, słyszą głośnie dudnienie i widzą kolorowe wstążki.

Eksperymentowanie

Dzieci uczą się, eksperymentując z nowymi pomysłami oraz stosując metodę prób i błędów. Ich eksperymenty opierają się na wykorzystywaniu jednego przedmiotu na kilka różnych sposobów. Dziecko może na przykład układać klocki jeden na drugim, przesuwać je po podłodze jak pociąg lub uderzać jeden o drugi jak w cymbalki. Może stwierdzić, że klocki sprawdzają się lepiej jako zabawkowy pociąg niż jako instrument muzyczny.

Naśladowanie

Dzieci uczą się, obserwując i naśladowując innych. Rozwijają nowe umiejętności poprzez obserwację, a następnie odtwarzanie zaobserwowanych czynności. Powtarzanie odtwarzanych czynności prowadzi je w końcu do perfekcji.

Zabawa!

W czasie zabawy dzieci uczą się, jak działają różne rzeczy, jak rozwiązywać problemy i jak wywoływać różne reakcje, a wszystko to w radosnej atmosferze!

Możesz pomóc swojemu dziecku w nauce

Wypróbuj następujące metody wspierania dziecka w rozwijaniu jego umiejętności.

Przechodź od rzeczy znanych do nieznanych.

Pozwól dziecku zajmować się tym, co zna, a dopiero potem zaproponuj mu coś nowego. Na przykład pomóż mu w ułożeniu znanej mu układanki, a następnie pozwól mu ułożyć samodzielnie całkiem nową układankę. Zapewnij swojemu maluchowi możliwości osiągnięcia pierwszych sukcesów. W ten sposób to, co nieznanne stanie się interesującym wyzwaniem i nie przerazi twojej pociechy.

Urozmaicaj codzienne czynności.

Uatrakcyjnij codzienną rutynę dziecka poprzez podanie mu nowych posiłków czy zaproszenie przyjaciół na lunch.

Organizuj zadania odpowiednie dla krótkich chwil skupienia.

Staraj się, aby zadania dla dziecka były proporcjonalne do jego możliwości skupienia się. Jeżeli okres skupienia nie wydłuża się mimo twoich starań, może powinieneś zastosować specjalne ćwiczenia, porozmawiać z lekarzem rodzinnym lub skontaktować się z lokalnym biurem „Znaleźć Dziecko” i porozmawiać o problemach.

Poznaj ograniczenia swojego dziecka.

Zmieniaj pozycje, w jakich dziecko się bawi. Umieść przedmioty w zasięgu jego ręki. Ogranicz poziom hałasu. Bądź wrażliwy na zmienne nastroje swojej pociechy, jej zainteresowania oraz potrzeby. Uświadom sobie, że w przypadku dzieci, których zmysły nie działają prawidłowo lub których możliwość ruchu jest ograniczona niezbędne może okazać się wprowadzenie zmian w wystroju domu.

Nagradzaj wysiłki dziecka.

Aranżuj sytuacje, w których dziecko odniesie sukces, a następnie okaż mu swoją radość z tego sukcesu poprzez przytulenie, uśmiech czy specjalne traktowanie. Pomóż dziecku, jeżeli się zdenerwuje i nagradzaj je za same próby realizacji zadania.

Baw się z dzieckiem!

Uczenie się może być zabawne, szczególnie dla małych dzieci! Wybierz czynności i zabawki odpowiednie do jego poziomu rozwoju i pomóż mu cieszyć się nauką.

Spraw, aby dom był dla dziecka pierwszym miejscem nauki

Badania potwierdzają, że dzieci uczą się już od momentu urodzenia. Stwórz troskliwe i stymulujące środowisko, w którym dziecko będzie mogło uczyć się i rosnąć. Środowisko malucha obejmuje każdą przestrzeń, przedmiot oraz osobę, która ma wpływ na jego życie.

Opisane poniżej pomysły i czynności mają na celu tworzenie pozytywnego środowiska nauki w domu. Należy zawsze kierować się zasadami bezpieczeństwa, a jeżeli to konieczne, porozmawiać z opiekunem dziecka, nauczycielem czy terapeutą, co pozwoli upewnić się, że dane czynności są odpowiednie.

Uwaga: Wybieraj zawsze czynności dopasowane odpowiednio do poziomu rozwoju dziecka.

Wybierz czynności odpowiednie do poziomu rozwoju swojego dziecka i staraj się, aby jego postępy pozwoliły mu realizować kolejne etapy. Bawiąc się z dzieckiem, zanotuj, jakie czynności potrafi ono wykonywać samodzielnie, jakie z niewielką pomocą, jakie z istotną pomocą, a jakich nie jest w stanie w ogóle wykonać. W przypadku czynności, które wymagają wsparcia, obserwuj, w jakim zakresie pomoc ta jest niezbędna.

PROPONOWANE CZYNNOŚCI

Jeżeli twoje dziecko jest w wieku niemowlęcym...

Ułatw niemowlakowi poruszanie się.

Ułóż go na kocyku lub ręczniku na podłodze. Upewnij się, że ma swobodę ruchów. Baw się z nim. Zachęcaj do wymachiwania nogami i łapania ich.

Dotykaj niemowlę, prowokując je do poruszania dotykając częścią ciała.

Dmucharaj na ręce i nogi niemowlaka. Delikatnie głaszcz jego ręce i nogi. Jeżeli nie zareaguje ruchem na twój dotyk, poruszaj jego ręką lub nogą w taki sposób, w jaki miała przebiegać żądana reakcja.

Zmieniaj pozycję niemowlęcia, aby pomóc mu poznać najważniejsze ruchy jego ciała.

Najważniejsze ruchy ciała rozwijają się zanim małeństwo jest w stanie w pełni wykorzystywać swoje ręce czy nogi. Przyzwyczajaj je do różnych pozycji. Trzymaj je na rękach. Kładź je na brzuszku lub plecach. Podpieraj je poduszkami po ułożeniu w pozycji na boku.

Zapewnij różnorodne bodźce, które będą stymulować ruch oczu, głowy i ciała.

Zmieniaj otoczenie, co lepiej zmotywuje niemowlę. Na przykład, zawieś kolorową karuzelę nad łóżeczkiem dziecka. Gdy trochę podrośnie, umieść na jednej lub dwóch stronach łóżeczka proste obrazki. Przenoś dziecko często w różne miejsca w domu.

Stymuluj zmysły malucha.

Zaangażuj wszystkie zmysły malucha – dotyk, smak, węch, słuch i wzrok. Masuj jego kończyny w wannie i pozwól mu kopać w wodzie i chlapać. Niech dwie osoby rzucają do siebie kolorową piłkę, a niemowlak obserwuje tę zabawę ułożony w środku i wodzi wzrokiem za piłką. Pozwól mu poczuć różnice w fakturze gąbki, piłeczki gumowej i pędzla do malowania.

Regularnie sprawdzaj w POMOCNIKU RODZICA tabele „Kamienie milowe rozwoju dziecka” i analizuj postępy w rozwoju dziecka.

Odkrywaj wraz z dzieckiem, a dowiesz się jak się rozwija. Dawaj mu różne przedmioty i oczekuj odpowiedzi. Korzystaj z prostych przedmiotów, takich jak kolorowe wstążki przyczepione do szczebelków łóżeczka, miękkie piłeczki gumowe czy wypchane maskotki w żywych kolorach.

Gdy dziecko jest gotowe do odkrywania...

Aranżuj sytuacje, w których dziecko z powodzeniem zdobędzie wiedzę.

Ułóż dziecko na boku i podeprzyj tak, by umożliwić mu przekręcanie się. Następnie stopniowo ograniczaj pomoc dopóki nie zacznie przewracać się całkiem samo. Zachęcaj je przy pomocy kolorowej zabawki.

Motywuj dziecko do poruszania się.

Możesz okazać się najlepszym motywatorem dla swojego dziecka. Zbliź twarz do buzi dziecka leżącego na brzuchu i zachęcaj je, aby zbliżyło się do ciebie. Początkowo dziecko może tylko wyciągać ramiona i podnosić głowę, aby lepiej cię widzieć, ale w końcu powinno wykonywać rękami i nogami ruchy, których celem będzie przesunięcie się w twoją stronę.

Wykorzystaj ciekawość dziecka dotyczącą jego osoby.

Baw się z dzieckiem trzymanym na ramieniu przed lustrem. Podeprzyj je w pozycji siedzącej lub ulóż na brzuchu i zacznij zabawę.

Wykorzystaj zajęcia codzienne jako okazje do nauki.

Po kąpieli zachęcaj dziecko do ćwiczeń w przekręcaniu. Okręć dziecko luźno rącznikiem lub kocykiem i ciągnij delikatnie za koniec rącznika, tak by sprowokować dziecko do przekręcania się. Jeżeli jest wystarczająco silne, na czas swojej pracy układaj je w siedzaku lub specjalnym foteliku dla dzieci.

Kiedy dziecko jest już gotowe, aby używać swoich rąk...

Pobudzaj ruchy rąk.

Pozwól dziecku odkrywać złożoność ruchów jego rąk i palców. Pomóż mu kręcić rękami w nadgarstku, klaskać, chwycić przedmioty i puszczać je. Pomagaj mu trzymać przedmioty w palcach.

Stymuluj rozwój prostych umiejętności z zakresu małej motoryki.

Czynności z zakresu małej motoryki są kombinacją kilku ruchów. Zachęcaj dziecko do chwytania przedmiotu, a następnie wykonywania dalszych czynności przy użyciu tego przedmiotu, np. rzucania, wkładania, trzęsienia, uderzania, przekładania do drugiej ręki. Używaj przedmiotów wydających głośne dźwięki, np. torebek, dzwoneczków i grzechotek. Pozwól dziecku poznawać różne faktury, używając

do tego pileczek gumowych i szmacianych, naczyń metalowych czy gumowych.

Stymuluj rozwój bardziej skomplikowanych umiejętności z zakresu małej motoryki.

Zachowania z zakresu małej motoryki obejmują czynności proste, ale i skomplikowane – od chwytania i puszczenia przedmiotów do celowego poruszania przedmiotu trzymanego w ręce. Trzymaj zabawkę blisko ręki, której używać woli dziecko. Pomóż mu chwycić zabawkę samymi palcami. Następnie pozwól mu upuścić zabawkę do pojemnika. W miarę upływu czasu ogranicz swoją pomoc i wykorzystuj coraz mniejsze pojemniki. Rozwinąwszy precyzję ruchów, dziecko będzie gotowe do układania przedmiotów jeden na drugim. Z czasem uda mu się ułożyć wieżę z małych przedmiotów, np. z klocków i umieścić w otworach małe przedmioty.

Zachęcaj dziecko do poznawania palcami.

Dziecko potrzebuje odkrywania przy pomocy palców oraz przedmiotów, które może trzymać palcami. Malowanie palcami i zabawa w wodzie to dwie czynności, które rozwijają poczucie ruchu. Szeroki okrężne ruchy można wykonywać kredką czy ołówkiem, ale także bez ich użycia. Należy zachęcać dziecko do bazgrania. W tym momencie można wprowadzić naśladowanie odpowiednich ruchów. Istotne jest, aby używać pędzli z szerokim trzonkiem i kredek lub ołówków o szerokim przekroju.

Stymuluj dziecko do używania kciuków i palców do wykonywania złożonych zadań w zakresie dużej motoryki.

Strzelaj palcami lub wykorzystaj małe piszczące zabawki w ramach motywacji. Zachęcaj dziecko do naśladowania chwytania zabawki. Kiedy chwyt dziecka poprawi się (zwykle w wieku przedszkolnym), dziecko będzie gotowe do używania nożyczek. Początkowo będzie potrafiło odcinać fragmenty, chociaż nie będzie trzymać się linii. Kiedy będzie gotowe do wycinania kształtów, pomóż mu odwracać odpowiednio papier i wskaż miejsce cięcia.

Wpływaj na rozwój swojego dziecka

Wypróbuj poniższe czynności służące pobudzeniu wzrostu i rozwoju dziecka.

Kiedy dziecko wydaje ciekawy dźwięk

Uśmiechnij się i nagródź je, zachęć do powtórzenia tego dźwięku. Naśladuj ten dźwięk lub baw się z dzieckiem w zabawę polegającą na wzajemnym naśladowaniu różnych dźwięków (klaskanie, uderzanie, chlapanie).

Kiedy dziecko domaga się jakiegoś przedmiotu

Wypowiedz nazwę tego przedmiotu, a zanim dasz go dziecku, poczekaj aż dziecko spróbuje naśladować twoje słowa.

Kiedy dziecko jest zainteresowane jakąś czynnością, miejscem czy przedmiotem

Opowiedz mu o tej czynności czy miejscu, co wzbogaci język dziecka. Na przykład, jeżeli dziecko lubi patrzeć, jak pieczesz ciasto, w czasie przygotowania ciasta możesz mu o tym opowiadać: „Najpierw wlewamy mleko. Następnie mieszamy.” A jeżeli dziecku podoba się w zoo (a komu nie?), zabieraj je tam i opowiadaj o waszej wycieczce – zwierzętach, scenerii czy zapachach.

Kiedy dziecko ma humory lub łatwo wpada w złość

Staraj się przetłumaczyć sobie jego pozawerbalną komunikację, a potem wyraż to werbalnie. Możesz powiedzieć na przykład: „Jack chce się zdrzemnąć”, lub „Jack chce soczek”.

Kiedy dziecko reaguje na hałas

Śluchaj wraz z dzieckiem i mów o hałasie.

Kiedy dziecko nazywa przedmioty i używa słów dla wyrażenia akcji, jak „idź” czy „stój”

Używaj zdań składających się z dwóch lub trzech wyrazów i wplataj w nie nowe słowa. Możesz na przykład powiedzieć: „Jane lubi mleko” lub „Pobaw się z mamą piłką”.

Kiedy dziecko potrafi już powiedzieć kilka słów

Stwórz na kartce listę słów i umieść ją w centralnym miejscu. W miarę uczenia się przez dziecko nowych wyrazów, dodawaj je do listy i poucz całą rodzinę, aby używała tych słów.

Kiedy dziecko zaczyna mówić zdaniami, składającymi się z trzech-czterech słów

Dodawaj do swoich zdań słowa opisujące cechy, np. „Tammy lubi zimne mleko” czy „Zaśpiewaj piosenkę cichutko”.

Kiedy dziecko zaczyna słuchać muzyki

Okazuj zadowolenie i wykorzystuj muzykę do zabaw, piosenek, tańca i spędzania „radosnych chwil”.

Kiedy dziecko może nauczyć się całej piosenki lub jej fragmentu

Pozwól dziecku wykonać piosenkę przed osobą, która będzie słuchać z zainteresowaniem i nie zapomnij o aplauzie.

Kiedy dziecko zaczyna oglądać telewizję

Wybieraj programy, jakie dziecko będzie wraz z tobą oglądać. Wykorzystaj telewizję do nauki nowych słów i czerp z niej pomysły.

Kiedy dziecko chce, abyś mu czytał

Zachęcaj dziecko do wypowiedzania znanych mu słów, wykorzystując obrazki jako wskazówki, stopniowo zwiększaj udział werbalny dziecka w czytaniu.

Kiedy dziecko naśladuje to, co słyszy i widzi

Wykorzystaj pacynki do zachęcania dziecka do naśladowania, używania wyobraźni i wcielania się w role.

Kiedy dziecko zadaje pytania

Odpowiadaj przy pomocy krótkich, precyzyjnych wyrażeń. Odpowiedzi na pytania dziecka pobudzają jego ciekawość i chęć uczenia się!

W domu:

Przykładowe czynności w ramach nauczania dzieci z niepełnosprawnością

Dzieci, także małe dzieci, u których wykryto niepełnosprawność, mogą się wiele nauczyć w środowisku domowym. Codzienna rutyna oferuje wspaniałe okazje do uczenia się nowych umiejętności. Zaangażuj dziecko w prace domowe, takie jak przygotowanie posiłków, wynoszenie śmieci, pranie czy zakupy. Przedstawione poniżej przykładowe czynności w ramach nauczania pokazują, jak zamienić codzienne zajęcia w doskonale okazje edukacyjne.

Czynność przykładowa nr 1 STACEY I JEJ MAMA

Mama Stacey wykorzystuje odkurzacz do zachęcenia Stacey do komunikowania się.

Opis: Stacey skończy wkrótce dwa lata. Ma niezwykle żywe oczy i wesołe kucyki. Nosi dwa aparaty słuchowe i cierpi na porażenie dziecięce. Nie potrafi jeszcze chodzić, ale siedzi pewnie na swoim specjalnym, wysokim krzeselku.

Lekarze wykryli u Stacey poważne zaburzenia motoryczne już w pierwszych miesiącach jej życia, ale brak słuchu został zdiagnozowany dopiero po zgłoszeniu takiego podejrzenia przez zaniepokojonych rodziców. Po badaniach przeprowadzonych przez uznanego audiologa, Stacey otrzymała aparaty słuchowe oraz silny transponder dźwięku, który zakłada się na klatkę piersiową. Według audiologa, Stacey powinna nauczyć się zwracać uwagę na głośne dźwięki i starać się zrozumieć, co jest ich źródłem. Nauka słuchania, zwana także zajęciami słuchowymi, odbywa się jednocześnie z nauką prostych gestów oraz języka migowego.

Czynność: Stacey i jej mama bawią się w słuchanie w czasie odkurzania dywanu w salonie. Zasady zabawy są proste. Mama chce, żeby Stacey reagowała w określony sposób za każdym razem, gdy usłyszy, że odkurzacz jest włączony, a w inny określony sposób, gdy jest wyłączany.

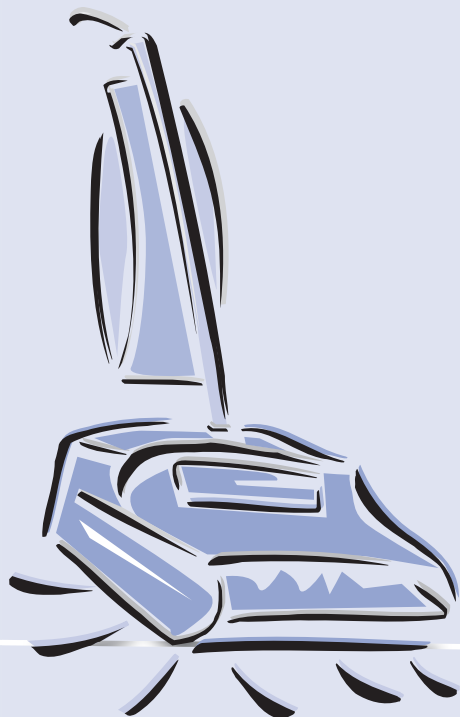
Sygnały przekazywane przez Stacey, znaczące „tak” i „nie”, zostały stworzone przez nią samą. Rodzice Stacey zauważyli, że kiedy ich córeczka chce, aby ją wzięto na ręce lub prosi o dokładkę ulubionego jedzenia, wyciąga głowę. Rodzice przyjęli ten celowy ruch jako podstawę i pokazali Stacey jak sygnalizować przeczenie poprzez opuszczanie podbródka. Stacey ćwiczyła swoje „nie” na szpinaku i burakach. Gestykulacja Stacey stanowiła podstawę prawdziwej komunikacji pomiędzy Stacey a jej rodziną.

Mama rozpoczyna zabawę w słuchanie od pomocy Stacey we włączeniu odkurzacza i w odczuwaniu wibracji i ssania węża. Używając rozsypanych płatków śniadaniowych, mama pokazuje Stacey jak działa odkurzać. Mama miga i mówi „wszystko zniknęło”, kiedy płatki znikają w odkurzaczu.

Przykładowe czynności w ramach nauczania dzieci z niepełnosprawnością

Ponieważ Stacey siedzi tuż obok odkurzacza i skupia na nim swoją uwagę, mama jest pewna, że jej córeczka słyszy dźwięk urządzenia. Aby to sprawdzić, wyłącza odkurzacza w chwili nieuwagi Stacey. Sprawdza wyraz twarzy Stacey i jej reakcję, naśladuje gest znaczący „nie”, a następnie wskazuje na odkurzacza i miga „wszystko zniknęło”.

Stacey i jej mama włączają razem odkurzacza i mama przekazuje sygnał „tak”, wskazując na głośnie urządzenie. Odkurzacza jest włączany i wyłączany tak długo, aż Stacey nie zacznie sama sygnalizować „tak” i „nie”. Po opanowaniu przez Stacey wszystkich zasad, mama skupia się na odkurzeniu dywanu, ale często robi przerwy w celu wyłączenia i ponownego włączenia odkurzacza. Sprawdza reakcję Stacey i nagradza ją oklaskami, jeżeli ta zareaguje poprawnie.

Mama Stacey stopniowo odsuwa odkurzacza od Stacey, zmuszając Stacey do większego skupienia w czasie słuchania (*jednocześnie chcąc wyczyścić cały dywan*). Ze względu na wiek Stacey i jej możliwości skupienia się, zabawa w słuchanie trwa tylko kilka minut dziennie. Ale Stacey bez trudu opanowuje zasady zabawy, co otwiera dalsze możliwości ćwiczeń i uczenia się w domu.

Do innych urządzeń domowych, które doskonale nadają się do wykorzystania w czasie zabawy w słuchanie należą:

- zmywarka
- blender
- mikser
- suszarka do włosów
- golarka elektryczna
- pralka
- suszarka do ubrań
- telewizor
- radio

Na zewnątrz dzieci mogą słuchać dźwięków wytwarzanych na przykład przez:

- klakson samochodowy
- silnik motocykla
- wóz strażacki
- kosiarkę do trawy

**Mama Stacey
używa
odkurzacza w
celu zachęcania
Stacey do
komunikacji.**

W domu:

Przykładowe czynności w ramach nauczania dzieci z niepełnosprawnością

Czynność przykładowa nr 2 MARKUS I JEGO DZIADEK

Opis: Markus to trzylatek z zespołem Downa. Rozumie wiele słów, ale posługuje się około 40 słowami (niektóre słowa wymawia wyraźniej niż inne). Chociaż napięcie mięśni Markusa jest słabe, chłopiec chodzi.

Markus jest miłym i kochanym małym chłopcem, który uwielbia zabawy edukacyjne z rodziną. Jego rodzina interesuje się bardzo postępami chłopca i dokładnie analizuje każde nowe osiągnięcie. Mama Markusa tworzy na lodówce listę słów, które Markus umie powiedzieć. Dodaje do listy wszystkie kolejne zapamiętane i używane przez syna słowa. Markus jest bardzo blisko związany ze swoim dziadkiem.

Dziadek zabiera Markusa do sklepu spożywczego, aby rozwijać słownik wnuczka.

Czynność: Kiedy do domu Markusa przychodzi dziadek, spędza z Markusem mnóstwo czasu na wspaniałej zabawie. Kiedy idą razem do sklepu spożywczego, dziadek wykorzystuje okazję do wzbogacenia słownictwa wnuka. Biorąc produkty z półki, dziadek prosi Markusa, aby ten je nazywał.

Dziadek zaczyna zawsze zakupy od produktów, takich jak mleko i sok, ponieważ Markus już zna ich nazwy. Kiedy chłopiec poda poprawne nazwy, dziadek uśmiecha się i klaszcze w dłoń, mówiąc: „Dobrze powiedziales, Markus.” Ponieważ Markus uwielbia być doceniany przez innych, pracuje ciężko, aby zasłużyć na uśmiech, klaskanie i przytulenie przez dziadka.

Kiedy dziadek chce wprowadzić nowe słowo, mówi je Markusowi i prosi o powtórzenie. Na przykład, kiedy dziadek uczy wnuka słowa „banan”, mówi: „To jest banan. Teraz ty mi powiedz Markus, co to jest?” Wszelkie próby powtórzenia, takie jak „nan” zostają przyjęte i nagrodzone przez dziadka.

Dziadek stara się wprowadzać tylko jedno nowe słowo w danym momencie i pozwala Markusowi ćwiczyć przy innych okazjach, np. w czasie obiadu, tak by nowe słowa stały się częścią słownika Markusa. Kiedy Markus „nabywa” lub jest w stanie powiedzieć nowe słowo, słowo to zostaje wciągnięte na listę wiszącą na drzwiach lodówki. Markus cieszy się, gdy widzi, że jego lista staje się coraz dłuższa.

DEPARTAMENT OŚWIATY STANU MARYLAND
Wydział Nauczania Specjalnego/Służby Wczesnej Interwencji
Oddział Wczesnej Interwencji u Dzieci i Edukacji

James H. DeGraffenreidt, Jr.
Przewodniczący Stanowego Wydziału Oświaty

Nancy S. Grasmick
Stanowy Kurator Oświaty

Carol Ann Heath
Zastępca Kuratora Stanowego
Wydział Nauczania Specjalnego/Służby Wczesnej Interwencji

Martin O'Malley
Gubernator

Departament Oświaty Stanu Maryland nie dyskryminuje nikogo ze względu na jego rasę, kolor skóry, płeć, wiek, pochodzenie, wyznanie czy niepełnosprawność w zakresie zatrudnienia lub dostępu do programów. Wszelkie pytania dotyczące polityki departamentu należy zgłaszać do: Equity Assurance and Compliance Branch, Office of the Deputy State Superintendent for Administration, Maryland State Department of Education, 200 West Baltimore Street, 6th Floor, Baltimore, Maryland 21201-2595, pod numer telefonu: 410-767-0433, faksu: 410-767-0431 lub telefonu tekstowego: 410-333-6442, www.marylandpublicschools.org.

Niniejszy dokument został przygotowany przez Wydział Nauczania Specjalnego/Służby Wczesnej Interwencji, IDEA, Część B, Grant #H027A080035A, dzięki środkom Biura ds. Specjalnych Świadczeń Edukacyjnych i Rehabilitacyjnych w Departamencie Oświaty Stanów Zjednoczonych. Zgodnie z przepisami Ustawy o Niepełnosprawnych Obywatelach Ameryki (ADA), na żądanie, niniejszy dokument udostępniony będzie w różnych formatach. Prosimy o kontakt z Oddziałem Wczesnej Interwencji u Dzieci i Edukacji, Wydział Nauczania Specjalnego/Służby Wczesnej Interwencji w Departamencie Oświaty Stanu Maryland, tel. 410-767-0261, faks: 410-333-8165.

